

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

שמירה על טוהר בחינות הבגרות

מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט

כתיבה: יובל וורגן

א' באדר ב' תשע"א

7 במרס 2011

אישור: ד"ר שירלי אברמי, מנהלת מרכז המחקר והמידע

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

מבוא

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת בנושא "הדלפת מבחן הבגרות במתמטיקה".

הדיון נערך על רקע תפיסתו של תלמיד תיכון בסחינין במהלך בחינת הבגרות במתמטיקה (מועד חורף תשע"א, שנערך לפני כחודש) כאשר בידיו טופס הבחינה בצירוף תשובות על שאלות הבחינה שהוכנו מראש. בפרסומים בכלי התקשורת הועלו חשדות הן בדבר גנבת טופס הבחינה מחדר המורים זמן קצר לפני תחילתה והן בדבר גנבת הטפסים בשלב מוקדם יותר.¹ מאוחר יותר הודיע שר החינוך בדבריו במליאת הכנסת כי ככל הידוע, דליפת טופסי הבחינה נעשתה בשלב שבו הבחינות כבר נמצאו בבית-הספר, לאחר לקיחתן מסניף הדואר.² משרד החינוך הודיע כי פנה מיוזמתו אל משטרת ישראל כדי שתחקור את הנושא, והמשטרה אישרה כי הנושא אכן נתון כעת בחקירה.

מסמך זה מתמקד בשמירה על טוהר **בחינות הבגרות**, ולפיכך מוצגים בו (מלבד רקע קצר) עיקרי מדיניות משרד החינוך בתחום זה, נתונים הנוגעים לפגיעה בטוהר בחינות הבגרות ונקודות נוספות לדיון. המסמך אינו עוסק בבחינות אחרות הנערכות במערכת החינוך, אך יש להזכיר כי באחרונה פורסמו בכלי התקשורת עדויות שבהן נטען כי גם בבחינות המיצ"ב יש מקרים של פגיעה מכוונת בטוהר הבחינות.

1. רקע³

בחינות הבגרות במערכת החינוך נערכות בשני מועדים עיקריים: מועד קיץ ומועד חורף. באנגלית ובמתמטיקה יש גם מועד ב' (זמן קצר לאחר מועד א', שהוא מועד הקיץ).

טוהר הבחינות הוא תנאי הכרחי לשמירה על הגינות ועל שוויוניות של בחינות הבגרות (ושל בחינות בכלל), ורק אם הוא נשמר אפשר לדעת בוודאות שהבחינה משקפת את רמת הידע של הנבחן. פגיעה בטוהר הבחינות מקנה יתרון לא הוגן לנבחנים מסוימים, למשל בהתמודדות עתידית על קבלה למוסדות להשכלה גבוהה.

אפשר להבחין בשני שלבים עיקריים שבהם תיתכן פגיעה בטוהר הבחינות:

א. הדלפת שאלון בחינת הבגרות, או גנבתו, טרם הבחינה – במצב כזה אפשר להכין מבעוד מועד את התשובות הנכונות על שאלות הבחינה, בלי שהדבר ישקף את הידע האמיתי של התלמיד בנושא;

ב. העתקת תשובות, או קבלת סיוע אסור בפתרון, במהלך הבחינה.

מובן כי לעתים שני השלבים עשויים להיות כרוכים זה בזה: בעקבות הדלפת השאלון מבעוד מועד, תלמידים עשויים להגיע לבחינה ובידיהם עותק פתור ולהעתיק ממנו את הפתרונות למחברת הבחינה.

¹ נזכיר כי בכתבה שפורסמה בעניין זה [בחדשות ערוץ 2](#) הוצג ריאיון עם תלמיד כיתה י"ב בסחינין, ומדבריו עלה כי שאלוני הבחינה הודלפו זמן רב לפני הבחינה, ונמכרו לתלמידים רבים בכמה בתי-ספר בעיר; עוד נטען בריאיון זה כי מדובר בתופעה שכיחה, המתרחשת גם במקצועות לימוד אחרים.

² [דברי הכנסת](#), 23 בפברואר 2011; תשובת שר החינוך על שאלתא דחופה של חבר הכנסת מסעוד גנאים.

³ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [שמירה על טוהר בחינות הבגרות](#), כתב: אלעד ואן גלדר, מאי 2003; [פרוטוקול מספר 27 מישיבת ועדת החינוך והתרבות של הכנסת](#), 1 ביוני 2003.

ככלל, השיטה להעברתם של שאלוני בחינות הבגרות אל בתי-הספר (לאחר שזוות הכותבים מחבר אותם ולאחר הדפסתם ב"מדפיס הממשלתי") היא משלוח השאלונים, במעטפות סגורות וחתומות, אל סניף הדואר הקרוב לבית-הספר. ביום הבחינה הטפסים נמסרים לנציג בית-הספר (כשעה לפני תחילתה של הבחינה הראשונה באותו יום), ונשמרים בבית-הספר פרק זמן של כמה שעות לכל היותר, עד לתחילת הבחינה האחרונה באותו יום. בחינות הבגרות נערכות בנוכחותם של משגיחים חיצוניים, ונוסף על כך פוקדים את בתי-הספר בקרים מטעם משרד החינוך, אשר מפקחים הן על עבודת המשגיחים והן על צוות בית-הספר.

1.1. דיונים ודוחות קודמים

ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת קיימה בשנים האחרונות שני דיונים שהתמקדו בשמירה על טוהר בחינות הבגרות.⁴ ביוני 2003 דנה הוועדה ב"העתקות, זיוף והונאה בבחינות הבגרות". הדיון התמקד בהעתקות ובמתן סיוע אסור בפתרון הבחינות (בידי צוות בית-ספר או בידי משגיחים), במהלך הבחינות עצמן. בנוגע לאפשרות לגנוב את טופסי הבחינה מראש הבהירו נציגי משרד החינוך כי כיום, שלא כמו בעבר,⁵ כל בחינות הבגרות הן חיצוניות ומועברות לבית-הספר זמן קצר בלבד לפני הבחינה, ומכאן שהצמצמו האפשרויות לגנוב את הטפסים או להדליפם.⁶

דיון נוסף בנושא נערך בוועדה לפני כשמונה חודשים, ביוני 2010. דיון זה עסק בהדלפת בחינת הבגרות במתמטיקה במועד הקיץ תש"ע. כידוע, באותו מקרה הדליפה את הבחינה אחת מחברות הצוות שחבר את השאלונים: היא העבירה שאלות מן הבחינה אל אחד ממכריה, וממנו הועברו השאלות אל מורים ותלמידים נוספים. בדיון האמור בוועדה הודיע שר החינוך גדעון סער כי החליט למנות צוות בראשות מנכ"ל המשרד, ד"ר שמשון שושני, לשם הסקת מסקנות ברמה המערכתית. יושב-ראש הוועדה דאז, חבר הכנסת זבולון אורלב, הודיע בסיכום הישיבה כי הוועדה תקיים דיון מקיף בנושא בחינות הבגרות לאחר שהצוות האמור יגבש המלצותיו.⁷

נציין כי לקראת הישיבה הקרובה של ועדת החינוך פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת אל משרד החינוך כדי לקבל את המלצות הצוות האמור. תחילה מסר המשרד כי השר טרם אישר את המלצות, ואחר כך נמסר כי המלצות יוצגו בישיבת הוועדה בלבד. בשלב זה לא ברור מה היה מועד ההגשה המקורי של המלצות, ואם התנהל במשרד תהליך סדור של דיון בהמלצות ואישורן גם ללא קשר למקרה הנוכחי של הדלפת בחינת הבגרות.⁸

נזכיר עוד כי נושא טוהר בחינות הבגרות נדון גם בדוח השנתי של משרד מבקר המדינה לשנת 2006.⁹ בביקורת זו נמצא, בין היתר, כי מאז יולי 2004 המשרד רוכש שירותי "ארגון והפעלת חוליות ביקורת ובקרה על מערך בחינות הבגרות" מחברה פרטית, אולם שיעור ניכר משירותי הבקרה שנרכשו הופעלו רק במספר מצומצם של בתי-ספר. כמו כן, בביקורת נמצא כי עובדי המשרד שעסקו בנושא טוהר הבחינות

⁴ נזכיר כי הנושא של שמירה על טוהר בחינות הבגרות נדון בהרחבה בוועדת החינוך של הכנסת גם בעשורים קודמים, ובשנת 1977 הוועדה אף מינתה ועדת משנה מיוחדת לנושא זה, נוכח ידיעות על הדלפות של בחינות בגרות ועל מסחר בהן.

⁵ על-פי דברי נציגי המשרד בדיון, בעבר חוברו בחינות בגרות (למשל בחינות במקצועות לימוד ייחודיים או בחינות לתלמידים לקויי למידה) ונשמרו בבית-הספר עצמו.

⁶ פרוטוקול מספר 27 מיישיבת ועדת החינוך והתרבות של הכנסת, 1 ביוני 2003.

⁷ פרוטוקול מספר 225 מיישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, 2 ביוני 2010.

⁸ בישיבת ועדת החינוך שנערכה ביום 8 במרס 2011 אכן הציג משרד החינוך את "דוח הוועדה להפקת לקחים בעקבות בחינת הבגרות במתמטיקה – מועד א', התש"ע". הדוח נושא את התאריך 11 בינואר 2011.

⁹ מבקר המדינה, דוח שנתי מספר 57ב', מאי 2007.

באותה שנה (תשס"ו) לא השתמשו ברבים מממצאי הבקרה, אף שממצאים אלו היו מפורטים במערכת ממוחשבת ואף שהדבר היה עשוי לסייע להם לאתר עבירות על כללי טוהר הבחינות. עוד נמצא בביקורת כי את רובן הגדול של העבירות על כללי טוהר הבחינות (90%) לא איתרו המשגיחים הנוכחים בבחינות עצמן, אלא המעריכים (המורים אשר בודקים את הבחינות). בסיכום הביקורת בנושא זה קבע משרד המבקר כדלקמן:

משרד החינוך רכש שירותים של השגחה ובקרה על בחינות הבגרות מחברות העוסקות בכך, אולם לא השתמש בחלק ניכר מהמידע שהן מסרו לו. לעתים עברו עובדים מצוות בית-הספר ומשגיחים מטעם החברות על הכללים, ואף סייעו לתלמידים בעת הבחינה. נראה שבמקרים האמורים הכריע את הכף רצונם של גורמים שונים במערכת לשפר באמצעים פסולים את ציוני הבגרות של התלמידים, וגבר על הצורך להקפיד על טוהר בחינות הבגרות.

בתגובתו על ביקורת זו ציין משרד החינוך, בין היתר, כי יעביר לחברת הבקרה הנחיות בדבר חלוקה מפוזרת יותר של שעות הבקרה בין בתי-הספר. עוד צוין בתגובה זו, בנוגע לשימוש בממצאי הבקרה, כי היקף הממצאים שהעלה הקבלן בבקרות נאמד בעשרות אלפים, ולפיכך אין אפשרות לטפל בכולם בזמן אמת, אולם במקרים קיצוניים וחריגים המשרד מיודע על המקרה ומטפל בו מייד. אשר למשגיחים, בתגובת המשרד צוין כי במכרז החדש שפורסם באוקטובר 2006 שונו כללי עבודתם. על-פי מתכונת העבודה שמתווה המכרז האמור, מקיץ תשס"ז ואילך חלים השינויים האלה: לחברות ההשגחה הוקצו אזורים גיאוגרפיים מסוימים; בית-הספר אינו בוחר את חברת ההשגחה; נקבעו קנסות גבוהים על חברת ההשגחה אם משגיחים מטעמה ימצאו אחראים להפרת טוהר הבחינות.¹⁰

2. נתונים על פגיעה בטוהר הבחינות

2.1. מחברות בחינה פסולות בבחינות הבגרות

להלן נתוני אגף הבחינות במשרד החינוך על מספר מחברות הבחינה החשודות והפסולות בבחינות הבגרות שנערכו בחמש השנים האחרונות (מועד קיץ בלבד):¹¹

ק"צ תש"ע	ק"צ תשס"ט	ק"צ תשס"ח	ק"צ תשס"ז	ק"צ תשס"ו	
1,310,552	1,283,480	1,332,269	1,264,104	1,279,882	מספר מחברות הבחינה
9,265	11,846	9,727	8,169	8,375	מספר המחברות החשודות
8,250	10,425	7,852	7,149	7,424	מספר המחברות הפסולות
0.62%	0.81%	0.59%	0.56%	0.58%	שיעור המחברות הפסולות בכלל מחברות הבחינה

מן הנתונים עולה כי שיעור המחברות הפסולות בבחינות הבגרות שנערכו במועד הקיץ בשנת תש"ע היה נמוך יותר מזה שבשנת תשס"ט, אך דומה למדי לנתוני השנים הקודמות (תשס"ו-תשס"ח).

¹⁰ משרד ראש הממשלה, אגף בכיר לביקורת המדינה והביקורת הפנימית, [הערות ראש הממשלה לדוח מבקר המדינה 357](#), מאי 2007.

¹¹ מיכל כהן, סמנכ"לית בכירה ומנהלת המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 28 בפברואר 2011 (התקבל ב-6 במרס 2011). להרחבה בדבר הנהלים הנוגעים לסימון מחברות בחינה כחשודות (יש הפרדה בין חשד של משגיח שנכח בבחינה לבין חשד של מורה המעריך את הבחינה) ולפסילת מחברות בחינה, ראו [חוזר מנכ"ל תשס"ז/א](#), 3 באוקטובר 1999, וכן התיקונים לחוזר זה שיוזכרו להלן.

2.2. עבירות פליליות ומשמעותיות הקשורות לבחינות הבגרות

במסגרת הכנת המסמך פנינו אל המשרד לביטחון הפנים במטרה לבדוק אם יש נתונים סטטיסטיים על הטיפול בעבירות פליליות הנוגעות לבחינות הבגרות. בתשובת המשרד נכתב כי "אין באפשרותה של משטרת ישראל להפיק נתונים על תיקי חקירה שנפתחו במהלך השנים בגין עבירות פליליות הקשורות בבחינות הבגרות". עוד נכתב כי "בהיעדר עבירה ייחודית לתופעה, קיים קושי רב באחזור המידע הרלוונטי במערכות הסטטיסטיות המצויות כיום במשטרת ישראל".¹²

אשר לעבירות משמעותיות – מפאת קוצר הזמן, טרם פנינו אל נציבות שירות המדינה ואל הלשכה המשפטית של משרד החינוך בבקשה להעברת נתונים מלאים בעניין. בשלב זה אפשר לציין כי בסקירת פסקי-דין שניתנו בבתי-הדין למשמעת של עובדי המדינה ובערכאות משפטיות אחרות בשנים 2005-2010 בעניינם של עובדי הוראה לא נמצאו פסקי-דין שעסקו בעבירות הקשורות בפגיעה בטוהר הבחינות.¹³ עם זאת, אין בכך כדי למצות את בדיקת הנתונים הרלוונטיים. יש להזכיר כי על-פי רוב, מנהלים ומורים בחטיבות העליונות, שבהן ניגשים תלמידים לבחינות הבגרות, אינם עובדי מדינה.

3. מדיניות משרד החינוך

עיקרי מדיניות משרד החינוך בנושא השמירה על טוהר בחינות הבגרות מעוגנים בחוזר מנכ"ל מסוג "הוראות קבע" המתפרסם בנושא זה. חוזר המנכ"ל התקף כיום פורסם באוקטובר 1999,¹⁴ ותיקונים לו פורסמו בשנת 2008¹⁵ ובשנת 2009.¹⁶ בתיקון האחרון לחוזר זה, מנובמבר 2009, צוין כי בקרוב יפורסם חוזר הוראות קבע חדש בנושא, אשר יכלול את כל השינויים והעדכונים, אולם עד כה לא פורסם חוזר זה. לדברי מר דודו הלוי, מנהל אגף הבחינות במשרד החינוך, המשרד שוקד כיום על גיבוש חוזר מנכ"ל חדש בנושא, ובמסגרת זו נאספו חומרים עדכניים בתחום הן ממומחים באקדמיה והן ממדינות בעולם.¹⁷

בחוזרי המנכ"ל האמורים מפורטים, בין היתר, הנהלים וההנחיות בנושאים האלה:

- הגדרת תחומי האחריות של הנבחן, של בית-הספר ושל משרד החינוך לשמירה על טוהר הבחינות;
- ארגון הבחינות ונוהל ההתנהגות במהלכן – בסעיף זה מפורטות הנחיות בעניין ההשגחה בבחינות; חוליות הביקורת והבקרה; כללי ההתנהגות לנבחנים; הגדרת עבירות חמורות על כללי טוהר הבחינה (ובהן גנבת שאלון הבחינה); נקיטת אמצעים משמעותיים ומינהליים – נגד בית-הספר ו/או נגד הנבחן.

¹² לשכת השר לביטחון הפנים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 6 במרס 2011.

בעניין זה אפשר להזכיר כי בדיון שנערך בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת בנושא הדלפת בחינת הבגרות במתמטיקה בקיץ תש"ע ציין נציג המשטרה כי על-פי החקירה שנערכה עד לאותו מועד, יש חשד לעבירות כגון מרמה, קבלת דבר במרמה וגנבה (וכן שיבוש חקירה).

¹³ נציבות שירות המדינה, פסקי-דין בנושא עבירות משמעת של עובדי הוראה (שנים שונות), [באתר האינטרנט של הנציבות](#), תאריך הכניסה: 6 במרס 2011.

¹⁴ [חוזר מנכ"ל תשס"א/2\(א\)](#), 3 באוקטובר 1999.

¹⁵ [חוזר מנכ"ל תשס"ט/1](#), 1 בספטמבר 2008.

¹⁶ [חוזר מנכ"ל תשע"ג/3](#), 1 בנובמבר 2009.

¹⁷ דודו הלוי, מנהל אגף הבחינות, משרד החינוך, שיחת טלפון, 7 במרס 2011.

- תקנון סדרי הבחינות (משמעת) – שבו הגדרות כגון "טוהר הבחינות": "כתיבת הבחינה על-ידי הנבחן בהגינות וביושר, תוך שמירה קפדנית על כללי ההתנהגות ותקנות המשמעת כפי שהם מופיעים בסעיפי חוזר זה".

נושאים אחרים המפורטים בתקנון: טיפול מונע טרם הבחינה; טיפול משגיחים במהלך הבחינה; טיפול מעריכים אחרי הבחינה; הטיפול במחברות חשודות ופסולות באגף הבחינות – ועדת טוהר הבחינות; נוהל ערעור על פסילת מבחן בפני ועדת ערעורים עליונה, ועוד.

האמצעים לשמירה על טוהר הבחינות

בתשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת פירטה גבי מיכל כהן, סמנכ"לית בכירה ומנהלת המינהל הפדגוגי במשרד החינוך, את הצעדים שנקט משרד החינוך כדי להגביר את השמירה על טוהר בחינות הבגרות, בעקבות מסקנות דוח מבקר המדינה ובעקבות הדלפת בחינת הבגרות במתמטיקה בקיץ 2010:¹⁸

א. הגורמים המעורבים בהכנת השאלונים:

1. הקפדה יתרה על הנהלים לקבלת חברים לצוות כותבי השאלונים:
 - א. מילוי טופס שבו יצהיר המועמד כי אינו מגיש לבגרות במועד הבחינה הרלוונטי וכי אין לו קרובים מדרגה ראשונה המגישים או ניגשים לבגרות במועד זה.
 - ב. מילוי טופס חובת שמירת סודיות, שמפורט בו גם העונש הקבוע בחוק למפרי חובה זו.
 - ג. הקפדה שהמחשבים במכון שבו נכתבות הבחינות אינם מחוברים לרשת אינטרנט חיצונית.
 - ד. הקפדה על גריסת כל הטיוטות בתום כל ישיבה של צוות כתיבת השאלונים, למעט הגרסה האחרונה, שיש לשמור בכספת במכון.
 - ה. איסור על הכותבים להוציא מהמכון חומר כלשהו הקשור לבחינה.
 - ו. רענון הנהלים לכלל העובדים ובדיקה קבועה של נוהלי אבטחה.
2. הפעלת מצלמות במעגל סגור במשך 24 שעות ביממה ב"מדפיס הממשלתי", האחראי להדפסת השאלונים.
3. מינוי קצין ביטחון ב"מדפיס הממשלתי" להגברת האבטחה בהדפסת השאלונים.
4. הכנסת בר-קוד במדבקות שעל מעטפות השאלונים לזיהוי המעטפות בכל שלבי הפצתן.
5. רענון הנהלים הנוגעים למסירת מעטפות השאלונים בדיוק בזמן שנקבע בסניפי הדואר המחלקים אותן.
6. עריכת פגישות הסברה עם קבוצות של מנהלי בתי-ספר בנושא טוהר הבחינות.

¹⁸ מיכל כהן, סמנכ"לית בכירה ומנהלת המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 28 בפברואר 2011 (התקבל ב-6 במרס 2011). חלק מן הצעדים מפורטים בדוח הוועדה להפקת לקחים בעקבות בחינת הבגרות במתמטיקה (מועד א' – התש"ע); ראו הערה 7.

ב. במהלך הבחינה:

1. הצבת משגיח בכל חדר בחינה והגבלת מספר הנבחנים שבהשגחתו ל-15 לכל היותר (במקום משגיח לכל 19 נבחנים, כפי שהיה קודם לכן).
2. הצבת בקרים המפקחים הן על תקינות העבודה של הצוות הפדגוגי והמינהלי בבתי-הספר והן על עבודת המשגיחים.
3. הצבת בקרים בכל משך הבחינה בבתי-ספר שהוגדרו באגף הבחינות כבתי-ספר שבהם מספר המחברות החשודות גדול.
4. סיור של עובדים מאגף הבחינות בבתי-הספר בימי הבחינה.
5. תצפיות של בקרים על סניפי דואר שבתי-הספר מביאים מהם את מעטפות השאלונים.

ג. אחרי הבחינה:

1. נקיטת אמצעים משמעותיים מרתיעים כנגד נבחנים שמפרים את טוהר הבחינות.
2. הזמנת מורים, מנהלים ואנשי הצוות המינהלי של בתי-ספר שיש לגביהם ממצאים על הפרת הנהלים ותקנות הבחינות לוועדת שימוע באגף לחינוך על-יסודי למתן הסברים.
3. ביטול ההכרה בציונים שנתיים של בתי-ספר שבהם לא נשמר טוהר הבחינות עד לפרק זמן של שלוש שנים.

אפשר להזכיר כי בספטמבר 2010 פרסם משרד החינוך הודעה לתקשורת בדבר ירידה במספר מחברות הבחינה החשודות בשנת הלימודים תש"ע (כפי שהוצגה בנתונים שלעיל) לעומת שנת תשס"ט.¹⁹ בהודעה זו נכתב כי משרד החינוך מייחס את צמצום התופעה לפעולות שנקט, כגון עריכת כנסים מקצועיים למנהלי בתי-ספר שבהם היקף התופעה היה גדול; הצבת שני משגיחים בכיתה (במקום אחד) בבתי-ספר אלו; הצבת שני בקרים במהלך כל הבחינה בחלק מבתי-הספר והצבת בקרים בסניפי הדואר שבהם היו מאוחסנים שאלוני הבחינה כדי לוודא את אטימות מעטפות השאלונים עד הגעתן לבתי-הספר.²⁰

עוד צוין בהודעה האמורה כי משרד החינוך החמיר את העונש לתלמיד אשר הפר את טוהר הבחינה ביותר משאלון אחד באותו מועד, וקבע כי התלמיד יושעה מהיבחנות למשך שלושה מועדי בחינות עוקבים. כמו כן, צוין כי **בשנת הלימודים תש"ע ביטל מנכ"ל משרד החינוך את ההכרה בציונים השנתיים של שישה בתי-ספר שבהם מספר המחברות החשודות היה גדול במיוחד למשך שנה אחת.**

בהקשר זה ראוי לציין כי בחוזר המנכ"ל שנזכר לעיל מפורטים אמצעים נוספים אשר אפשר לנקוט כנגד בתי-ספר שבהם נמצאה פגיעה בטוהר הבחינות, ובהם השעיית מנהל בית-הספר מהאחריות להשגחה על הבחינות ומינוי מרכז השגחה מטעם משרד החינוך; הפקעת האחריות של בית-הספר לארגון בחינות בגרות (תוך פרסום פומבי של הדבר); מניעת תגמול דיפרנציאלי או חלק ממנו מבית-הספר; בדיקה מחודשת של מעמד ההכרה בבית-הספר, עד כדי הסרת ההכרה בו עד לפרק זמן של שלוש שנים.²¹

¹⁹ בהודעה זו לא היתה התייחסות לנתוני השנים שקדמו לשנת תשס"ט, אשר כאמור הם דומים למדי לנתוני שנת תש"ע, ואף מעט נמוכים יותר.

²⁰ משרד החינוך, הודעה לתקשורת, "ירידה של כ-25% במספר מחברות הבחינה החשודות באי-קיום טוהר הבחינה בשנת הלימודים תש"ע", 7 בספטמבר 2010.

²¹ [חוזר מנכ"ל תשס"ז\(א\)](#), 3 באוקטובר 1999.

נזכיר עוד כי משרד החינוך יזם בשנים האחרונות הגברה מסוימת של שקיפות המידע הנוגע לבתי-הספר שבהם ניגשים תלמידים לבחינות הבגרות, ובכלל זה פרסום מדדים על ביצועיהם של בתי-ספר אלו. בשלב ראשון הוחלט על תוכנית חלוץ (פילוט), בליווי מחקר הערכה, בחיפה ובפתח-תקווה. בשנת הלימודים הנוכחית, תשע"א, נכללו בתוכנית זו עוד חמישה יישובים, ובכוננת משרד החינוך לפרסם בשנת הלימודים תשע"ב מדדים על כל החטיבות העליונות במערכת החינוך.²² אחד משלושת המדדים המרכזיים המוצגים ביחס לכל בית-ספר שנכלל בתוכנית החלוץ הוא "הוגנות בבחינות" (המדדים האחרים הם "הישגים לימודיים" ו"החזקת תלמידים" – כלומר מניעת נשירה של תלמידים מלימודים סדירים, וכן מוצגים נתוני גיוס לצה"ל).

4. נקודות נוספות לדין

• שימוש באמצעים טכנולוגיים לצורך העברת הבחינות ועריכתן –

יש הסבורים כי השימוש באמצעים טכנולוגיים בבחינות הבגרות, כגון העברת הבחינות לבתי-ספר באמצעות האינטרנט ועריכתן באופן ממוחשב, יצמצם את אפשרויות הפגיעה בטוהר הבחינות. הצעות בעניין זה הועלו גם בדיון הקודם שנערך בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת ביוני 2010, וכן בדיון שנערך במליאת הכנסת בשאלתא דחופה שהוגשה לשר החינוך בנוגע להדלפה הנוכחית.

יש להזכיר כי לאחר הדלפתה של בחינת הבגרות במתמטיקה בקיץ 2010, אשר התגלתה יומיים לפני מועד הבחינה, נקט משרד החינוך לראשונה בדרך של העברת השאלונים באמצעות האינטרנט. תחילה נוצר עיכוב מסוים בקבלת הבחינות בבתי-הספר (ובעקבות זאת גם בשעת הבחינה), עקב כניסה בו-זמנית של בתי-ספר רבים לאתר האינטרנט הייעודי, אולם בהמשך נפתרו הבעיות והשאלונים הועברו במועדם לכל בתי-הספר התיכוניים שבהם נערכו בחינות.²³

אפשר להזכיר גם כי זה כמה שנים יש אפשרות להיבחן בבחינת בגרות מתוקשבת ביחידת לימוד אחת בגיאוגרפיה, ובעבר נערך ניסוי מצומצם בעריכת בחינות מתוקשבות במקצועות אחרים.

הן בדבריו של שר החינוך על מעבר כולל לעריכת בחינות בגרות מתוקשבות בוועדת החינוך ובמליאת הכנסת והן בדבריהם של אנשי מקצוע בנושא מודגש כי הדבר מחייב בדיקה מקיפה של היבטים שונים בבחינות אלו, ובתוך כך בדיקה של היבטי אבטחת המידע ומניעת העתקות ברשת.²⁴

• שינוי מקיף בתחום בחינות הבגרות נוכח הטענות בדבר השפעתן השלילית על מערכת החינוך –

יש הטוענים כי התמקדות מוגזמת של מערכת החינוך בהישגי התלמידים בכלל ובציונים בבחינות הבגרות בפרט גורמת להפעלת לחצים עצומים על מנהלי בתי-ספר, על מורים ועל

²² ראו דברי מנהלת האגף לחינוך על-יסודי במשרד החינוך, [בישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, בנושא "תבחינים למדידת הצלחה של בתי-ספר" \(פרוטוקול מספר 336\)](#), 27 בדצמבר 2010.

לביקורת על היוזמה לפרסום נתוני הבגרות על כל בית-ספר (ועל יוזמות אחרות), ראו: עמי וולנסקי, "הדרך להגדלת הפער", [הארץ](#), 18 בינואר 2011.

²³ [פרוטוקול מספר 225 מישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת](#), 2 ביוני 2010.

²⁴ להרחבה ראו: ד"ר טלי פרוינד, יעקב שוורץ, מיכל שמש, חני שלטון ותהילה סנד, [בחינות בגרות מתוקשבות בישראל – פיתוח, תפעול והערכת הפעולה](#), מטי"ח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית, מצגת שהוצגה ביום עיון על כיוונים חדשים בהערכה ובמדידה אשר נערך במכון סאלד במאי 2006.

מתוך: [מס"ע – פורטל תוכן בהוראה ובהכשרת מורים](#), מיסודו של מכון מופ"ת; תאריך הכניסה: 6 במרס 2011.

תלמידים, ומביאה אותם לנקוט פעולות המיועדות להעלאת הישגים "בכל מחיר", אשר לעתים כרוכות בפגיעה בטוהר הבחינות.²⁵

בקרב המחזיקים בדעה זו יש גישות שונות בדבר הצעדים שיש לנקוט כדי לצמצם את ממדי התופעה. מההצעות שהועלו בהקשר זה:

- שינוי מקיף בדרך הערכת הלמידה של התלמידים במערכת החינוך, כדי שתשקף יכולת חשיבה, תעודד למידה עצמאית ותאפשר דיון מעמיק בנושאים ערכיים, ולא תשקף רק שינון ידע או תרגול שיטתי של טכניקות פתרון יעילות;
- עריכת בחינות חיצוניות להערכת מיומנויות הידע של התלמידים במספר מצומצם של תחומי דעת, ובמקביל – מתן משקל נכבד להערכה בית-ספרית, המבוססת על מדדים נוספים, שישקפו את תהליך הלמידה ואת רצף הלמידה של התלמיד;
- הימנעות ממתן תמריצים לבתי-ספר על סמך הישגים מוחלטים בבחינות וביסוס התמריצים על הישגים יחסיים (למשל שיפור הישגים של תלמידים מתקשים) ועל עידוד פעילויות חברתיות וערכיות.

²⁵ ראו למשל דברי חברת הכנסת עינת וילף בישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת ב-2 ביוני 2010 (הערה 23 לעיל); אייל נווה, "מאמר דעה: בחינות הבגרות ותרבות השקר", באתר האינטרנט של [המכון הישראלי לדמוקרטיה](#), 29 ביוני 2010; אברהם פרנק, "טוהר הבחינות", בבלוג [חינוך אחר](#), 21 בפברואר 2011; דניאל גיגי, "תמריצים לקויים במערכת החינוך", [news1](#), 2 במרס 2011.

